

พระธรรมเทศนา

ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน
พระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์
๑๕๐ ปี และ ๒๐๐ ปี

พระธรรมเทศนา อปจายนานิสังสกธา
ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน
เฉลิมกรุงเทพมหานคร อันประดิษฐานมาครบ ๑๕๐ ปี

พระธรรมเทศนา ทูลลภกธา
ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน
พระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

วัดบวรนิเวศวิหาร
กฎีหลวงกับบาทแสนยากร

3111102000177

ชวนพิมพ์

ชวนประหยัด พิมพ์ประทีป

ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ 469 ถนนพระสุเมรุ ตำบลบวรนิเวศน์ กรุงเทพมหานคร
โทร. 2810541 . 2822114 นายชวน ศรสงคราม ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา พ.ศ.2525

ที่ รล ๐๐๑๒/๙๓๒๕

สำนักราชเลขาธิการ

๒๕ สิงหาคม ๒๕๒๕

เรื่อง พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดพิมพ์พระราชดำรัสในพระราชพิธีบวงสรวง สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ณ ท้องสนามหลวง ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ลงในหนังสือธรรม

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร

อ้างถึง ลิขิตที่ พ. ๐๙๙/๒๕๒๕ ลงวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๒๕
สิ่งที่ส่งมาด้วย พระราชดำรัส

ตามที่พระคุณเจ้าขอให้ให้ความกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจัดพิมพ์พระราชดำรัสในพระราชพิธีบวงสรวง สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ณ ท้องสนามหลวง วันจันทร์ที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๕ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษลงในหนังสือธรรม ซึ่งรองศาสตราจารย์บ็อง สว่างโรธ และนายชวน ศรสงคราม จะจัดพิมพ์ขึ้นเพื่อแจกเป็นธรรมบรรณาการ ความแจ้งอยู่แล้วนั้น

ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว
พระราชทานพระบรมราชานุญาต

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

(หม่อมหลวงทวีสันต์ สดวัญย์)

ราชเลขาธิการ

กองการในพระองค์

โทร. ๒๒๕๕๕๕ - ๕ ต่อ ๒๐, ๒๕ และ ๕๙

พระราชดำรัส

ในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า

ณ ท้องสนามหลวง

วันจันทร์ ที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๕

ข้าพเจ้ามีความปีติชื่นชมยิ่งนัก ที่ประเทศไทยจัดงานเฉลิมสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ได้งดงามยิ่งใหญ่มาก และพร้อมเพรียงกันทุกฝ่ายเช่นนี้เป็นนิมิตหมายสำคัญ แสดงความจริงให้ประจักษ์ชัดโดยปราศจากข้อสงสัยว่าคนไทยนั้นยังมีความจงรักภักดีในแผ่นดินอยู่อย่างมั่นคงลึกซึ้ง ทั้งมีความสมัครสามัคคีอันแน่นแฟ้น พร้อมทั้งจะร่วมแรงร่วมใจกันประกอบกิจทั้งปวงที่เป็นธรรมสุจริต ความพร้อมเพรียงกันในการทำความดีนี้ ช่วยให้ไทยรักษาอิสรภาพอันใหญ่พล้นมาได้สองร้อยปีแล้ว จึงเชื่อมั่นว่าชาติไทยจะดำรงความเป็นไทยอยู่ตลอดไป

ส่วนการที่นายกรัฐมนตรีได้กล่าวพรรณนาในนามของประชาชนถึงความสำนึกตระหนักในพระเดชพระคุณแห่งสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าทุกพระองค์ พร้อมทั้งแสดงความประสงค์อันแรงกล้า ที่จะเกิดทูลเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกให้สูงส่งขึ้นโดยถวายพระราชสมัญญาเป็น “มหाराช” นั้น เป็นข้อยืนยันอย่างสำคัญว่าคนไทยทุก ๆ ฝ่ายมีความนิยมเลื่อมใสในคุณความดี และปรารถนาปรารถนาที่จะตั้งตนอยู่ในคุณความดีนั้น

การรักษาอิสรภาพและความเป็นไทยให้ดำรงมั่นคงยืนยาวไป ถือว่าเป็นกรณีก็อันสำคัญสูงสุด นอกจากต้องอาศัยการบริหารประเทศที่ฉลาดสามารถ และสุจริตเป็นธรรมแล้ว ยังต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนจาก

ประชาชนทั้งประเทศด้วย คือประชาชนแต่ละคนจะต้องชวนช่วยสร้างสรรค์
ประโยชน์ และดำรงอยู่ในคุณธรรมอันสมควรแก่ฐานะของตน ๆ คุณธรรม
ที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติ มีอยู่สี่ประการ ประการแรก
คือการรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็น
ประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง คือการรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจ
ตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น ประการที่สาม คือ
การอดทน อดกลั้น และอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริต ไม่ว่าจะ
ด้วยเหตุประการใด ประการที่สี่ คือการรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต
และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง
คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลุกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้น
โดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และ
มีโอกาที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลพิภพ
จงอภิบาลรักษาท่านทั้งหลายให้มีความสุขสวัสดิ์ แคล้วคลาดจากภัยอันตราย
และสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง บันดาลให้มีกำลังกาย กำลังใจ และกำลังปัญญาอัน
เข้มแข็งสมบูรณ์ สามารถที่จะประกอบกิจการงานน้อยใหญ่ในหน้าที่ ให้บรรลุ
ประโยชน์และความเจริญก้าวหน้าตามที่มุ่งหมายได้ทุกประการ.

พระธรรมเทศนา อปายานานิสังสกา
ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน
เฉลิมกรุงเทพมหานคร อันประดิษฐานมาครบ ๑๕๐ ปี
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันเสาร์ที่ ๒๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

เวลา ๑๗.๓๐ น.

สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ (สุจิตฺโต ม.ร.ว. ชื่น นพวงศ์)
รับพระราชทานถวาย

พระธรรมเทศนา อปายานานิสังสกา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

อภิวัตทนสึลิสฺส นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายิโน

จกฺคาโร ฌมฺมา วุฑฺฒนฺติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลนฺติ.

บัดนี้ จัก [ถวาย] วิสัชชนาในอปายานานิสังสกา ประดับ [พระ] ปัญญาบารมี เพิ่มพูน [พระราชกุศลราศีส่วนทักษิณานุทาน ด้วยสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าได้ทรงปรารภมงคลสมัยกาลที่กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์มหินทรายุธยาณี เจริญมาได้โดยลำดับ นับได้ ๑๕๐ ปี, ทรงระลึกถึงพระบรมราชคุณูปการแห่งสมเด็จพระบรมราชบุรพบุรุษ และพระบรมราชบุรพสตรี ซึ่งทรงเป็นพระอติตมหาราช และอติตมหาราชินี และทรงเป็นพระเชื้อเมือง จึงโปรดให้อัญเชิญพระโกศพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี สมเด็จพระศรีสุราลัย สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ รวม ๑๑ พระโกศ ขึ้นประดิษฐานเหนือพระราชบัลลังก์ ภายใต้พญาลมเหศวรดนตรี และเชิญพระพุทธรูปประจำพระชนมวารคู่พระบรมอัฐิประดิษฐาน ณ พระที่นั่งบุษบกมาลา ประกอบด้วยเครื่องบรมอิสริยยราชูปโภคพร้อมสรรพแล้ว ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทรงอุทิศกัลปนาผลถวายแด่สมเด็จพระบรมอติตมหาราช และสมเด็จพระบรมอติตมหาราชินี ต่อเนื่องจากการฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ฉลองพระนคร ฉลองพระปฐมบรมราชานุสรณ์ ฉลองสะพานพระพุทธรูป และเฉลิมพระราชสิริสมบัติ

ฉลองพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ซึ่งโปรสให้สร้าง และปฏิสังขรณ์แล้วเสร็จ ด้วยพระกตัญญูตาและกตเวทิตาคุณ ตามประเพณีของพุทธศาสนิกบัณฑิต ได้ประพฤติสืบ ๆ มา.

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงเป็นพระบูรพบิดร ซึ่งมีพระอุปการคุณยิ่งของชนนิกร และสยามรัฐที่สืบต่อมา เพราะทรงเป็นวีรกษัตริย์ประกอบด้วยพระปรีชา และพระอุตสาหวีรียภาพ, ก่อนแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ก็ทรงสามารถปราบศัตรูทั้งภายนอก ทั้งภายใน ให้พ่ายแพ้ไป จนได้รับพระนามภิไธยพิเศษว่า กษัตริย์ศึก อันบุญบารมีที่ได้ทรงประกอบในกาลก่อน พร้อมทั้งพระปรีชาและพระอุตสาหวีรียภาพในปัจจุบันอุปถัมภ์ เป็นปัจจัยมีกำลัง จึงได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นปฐมบรมมหากษัตริย์บรมราชจักรีวงศ์ ในสยามรัฐมณฑล และมีได้ทรงผลิตเพลินแสวยสุขจำเพาะพระองค์ เพราะความเป็นใหญ่นั้น ทรงมุ่งความเจริญแก่ประเทศ และพสกนิกรทั่วขอบขัณฑรัชสีมา จึงโปรสให้สร้างกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์มหินทรายุธยาณี พร้อมทั้งสถานที่ศัสตราวุธยุทธภัณฑ์ และพระคลังหลวง เพื่อเป็นที่ตั้งมั่น และเป็นกำลังแห่งการปกครองป้องกัน และทรงสอดส่องทะนุบำรุงสุขกำจัดทุกข์ของชนนิกร ในพระราชอาณาประวัตติ โปรสให้ชำระพระราชกฤษฎีกา กฎหมาย เพื่อป้องกันและกำจัดการเบียดเบียนกัน ทรงตั้งเจ้าหน้าที่ในทบวงการนั้น ๆ ตามสมควรแก่สมัยเพื่อให้การปกครองในภายในเป็นไปโดยเรียบร้อย เมื่อมีข้าศึกมารบกวน ก็ทรงจัดทัพออกไปปราบปรามให้พ่ายแพ้ แม้พระราชอาณาเขตดีให้กว้างขวางออกไป เพื่อความมั่นคงแห่งพระราชอาณาจักร และโปรสให้สอบสวนพระไตรปิฎก พุทธวจนะให้ถูกต้องตามหลักฐาน โปรสให้สร้างและปฏิสังขรณ์พระอารามเป็นอันมาก เพื่อเป็นที่อยู่แห่งภิกษุสงฆ์ ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งแสดงความจริงโดยเหตุผล เป็นเครื่องกล่อมกล่าใจและจรรยาความประพฤติของบุคคลทุกชั้น

ให้น้อมไปในทางชอบ กำจัดการชั่วทุจริตต่อกันและกันอันเป็นหลักสำคัญของการปกครอง, แม้การคุ้มครองป้องกันยังไม่ทั่วถึง, ก็ยังมีความสงบสุขมาได้โดยสมควร. เพราะอาศัยธรรมเป็นเครื่องกลมเกลียวทะนุบำรุงใจ คู่กันไปกับโภคทรัพย์เป็นเครื่องทะนุบำรุงกาย ด้วยความพร้อมเพรียงของพระวงศ์ และเสนาอำมาตย์ราชเสวกตลอดถึงทวยราษฎร์ ประเทศสยาม และชนนิกรจึงฟื้นตัวและเจริญสืบมาถึงบัดนี้ ชื่อว่าทรงเป็นพระบูรพบิดร ประกอบด้วยสามัคคีกับราชบริพาร พระราชทานทรัพย์มฤตกไว้แก่นุชนชาวสยามรัฐในภายหลัง ในรัชชกาลต่อ ๆ มา สมเด็จพระบรมอติมหาราชทุก ๆ พระองค์ ก็ได้ทรงประกาศนพระราชนิยมกิจ ดำเนินไปโดยพระราชปฏิบัติที่ดั่งนั้น และทรงผ่อนผันแก้ไขให้เหมาะแก่กาลเวลา.

รวมความโดยย่อ ในรัชชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระปรีชาในพระราชกรณียกิจ และการสงคราม เพราะได้โดยเสด็จสมเด็จพระบรมชนกนาถในการสงครามแต่ทรงพระเยาว์มา และทรงพระปรีชาในทางกาพย์ประพันธ์ ทรงเพิ่มพูนทรัพย์อันเป็นกำลังสำคัญของประเทศอย่างหนึ่ง ด้วยโปรสให้สร้างกำปั่นทำการค้าขายติดต่อกับประเทศใกล้เคียง และโปรสให้สร้างเมือง สร้างป้อม สร้างเรือรบ สร้างศัตรูฯเพิ่มเติม เป็นเครื่องป้องกันศัตรูอันอาจจะมีความ.

ในรัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระปรีชาญาณเห็นการณ์ไกล เมื่อมีสงครามเกิดขึ้นในประเทศที่ติดต่อกัน อันเคยเป็นศัตรูกันมา ก็โปรสให้จัดกองทัพออกไปคอยป้องกันและสอดส่องดูความเป็นไป เพื่อมิให้ข้าศึกล่วงล้ำพระราชอาณาเขตต์ ทรงปราบปรามศัตรูที่กำเริบประทุษร้ายให้พ่ายแพ้ และทรงปฏิบัติกับต่างประเทศด้วยพระปรีชาญาณอันสุขุม.

ในรัชชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระปรีชาในพระราชกรณียกิจอันเกี่ยวกับต่างประเทศฝ่ายตะวันตก ได้ทรง

เริ่มแก้ไขการเกี่ยวข้อซึ่งถึงคราวจำต้องปฏิบัติเป็นเดิมมา และทรงพระปรีชา
ในพระราชศาสตร์ นิตศาสตร์ พุทธศาสตร์ โหราศาสตร์ เป็นเยี่ยมในสมัย
ทรงหันความเข้าใจ และการปฏิบัติทางพระพุทธานันต์เสื่อมทรามลง
ให้เจริญขึ้น จึงได้พระคุณนามพิเศษว่าธรรมหาราชปรากฏมา และมีพระ
เมตตา พระกรุณา ทรงสนธิสนมกับราษฎร จึงเป็นที่นิยมยินดีนับถือของมหาชน

ในรัชชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระ
ปรีชาสามารถในศาสตร์ต่าง ๆ และรัฐธูภิบาลนโยบาย จนได้ทรงรับ
ความยกย่องเป็นพิเศษของผู้รู้ในปรีวิสัย ทรงประกาศนพระราชมณเฑียรกิจ
ทั้งในประเทศทั้งเกี่ยวกับต่างประเทศ ทั้งในการเพิ่มพูนพระราชทรัพย์
อันเป็นกำลังอย่างหนึ่งของประเทศให้เจริญยิ่งขึ้น ด้วยพระปรีชา และพระ
อุตสาหะอันแรงกล้า มิได้ทรงเห็นแก่ความลำบากแก่พระราชวรกาย และ
พระราชฤทัย ทรงแผ่พระเมตตาพระกรุณาไปในประชาราษฎร์ โปรดให้
เลิกทาสปล่อยเป็นไททั่วกัน ทรงแสดงความสนธิสนมแก่คนทุกชั้นตามสมัยที่จะ
ทรงแสดงได้ จึงเป็นที่ยินดีรักใคร่นับถือของมหาชนทั้งภายในทั้งภายนอก
พระราชอาณาเขตต์ จนมีพระคุณนามพิเศษปรากฏว่า พระปิยมหาราชเจ้า.

ในรัชชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระปรีชาในรัฐธูภิบาลนโยบายอันเกี่ยวกับ
ต่างประเทศ ได้ทรงปฏิบัติการให้เป็นไปเหมาะแก่สมัยจนสามารถมีอำนาจ
ในทางภาษีสำเร็จได้โดยประสงคิ์ในกาลต่อมา เป็นพระคุณอันยิ่งใหญ่ และ
ทรงพระปรีชาในกาพย์ประพันธ์ในโบราณคดีโดยอนงกประการ.

ดกว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมบรมราชจักรีวงศ์
ได้ทรงประดิษฐานพระราชอาณาจักรสยาม และกรุงเทพมหานคร พร้อมทั้ง
ทรงทะนุบำรุงและรักษาการส่วนขอบ ทรงปราบปรามและป้องกันกา
รส่วนชั่วเป็นปฐม สมเด็จพระอติตมหาราชในลำดับมาก็ได้ทรงปฏิบัติโดย
นัยนั้น และได้ทรงแก้ไขผ่อนผันเปลี่ยนแปลงให้เหมาะแก่สมัย เพราะอาศัย

ความพร้อมเพรียงของพศกนิกรทุกชั้น อันเป็นสามัคคีในภายใน สยามรัฐ จึงเจริญมาได้จนบัดนี้ ในเมื่อประเทศที่ใกล้เคียงถึงความเสื่อมเสียอิสสรภาพไป เพราะเสียสามัคคีภายในอันเป็นกำลังสำคัญ.]

อันสามัคคีความพร้อมเพรียงกันในภายในนั้น เป็นกำลังยิ่งใหญ่ของ ประชชนทุกหมู่เหล่า. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้ทรงแสดงความจริง ในเรื่องนี้ไว้ว่า สุขา สุขงสุขส ตามคฤคิ ความพร้อมเพรียงของคนที่เป็น หมวดหมู่กัน นำความสุขมา, สมคฺคานํ ตโป สุขิ ความเพียรช่วยกันปราบ และป้องกันความชั่วให้เสื่อมไป ทำความเจริญให้เกิดขึ้น และรักษาไว้ให้ ตั้งอยู่ ของหมู่ที่พร้อมเพรียงกันนำความสุขมา ดังนี้.

ทางพระพุทธศาสนา เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว และ ทรงประกาศพระศาสนาด้วยพระกรุณายังในหมู่มสัตว์ ได้ทรงแสดงธรรม เป็นเครื่องนำไปสู่ความเจริญ และทรงบัญญัติพระวินัยเป็นเครื่องป้องกัน และกำจัดความเสื่อม. พระสาวกที่เป็นฝ่ายบรรพชิตก็ได้พร้อมเพรียงกัน ศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตาม ทั้งช่วยกันประกาศพระศาสนา และทำ สังคายนาพระธรรมวินัยไว้เป็นหลักฐาน. สาวกฝ่ายคฤหัสถ์ก็ได้จัดการ ทะนุบำรุงด้วยปัจจัย ๔ เมื่อมีการณ์ที่ไม่สมควรเกิดขึ้น ก็ช่วยกันสอดส่อง และนำความกราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. พระองค์ก็ทรงแสดงธรรม และบัญญัติวินัยแก้ไขให้เหมาะแก่คราว ประเทศ และบุคคลตามสมควร เพราะ อาศัยความพร้อมเพรียงกันในภายในเช่นนี้ พระพุทธศาสนาจึงเจริญสืบต่อมา ถึงทุกวันนี้ ถึงหมู่อื่นตั้งแต่หมู่ย่อยถึงหมู่ใหญ่จะตั้งอยู่และเจริญสืบต่อไปได้ ก็ด้วยปฏิปทานี้, ทั้งคนในหมู่ต้องปฏิบัติด้วยดีด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย คือฝ่าย ผู้ปกครอง ๑ ฝ่ายผู้อยู่ในปกครอง ๑ และก็ต้องมีประมุขเป็นที่หมายรวมกัน เพื่อให้การทำงานต่อเนื่องกัน ฝ่ายผู้ปกครองคอยสอดส่องให้ดำเนินไปสู่ความ เจริญ นำออกจากความเสื่อมเสีย, ฝ่ายผู้อยู่ในปกครองช่วยอุดหนุนส่งเสริม ให้ดำเนินไป และชี้แจงแก่กันและกันให้รู้ให้เข้าใจกัน. การณ์ใดที่เป็นไป

เพื่อความเจริญ ถ้ายังไม่ได้จัดทำจัดทำขึ้น ที่จัดทำแล้วก็รักษาไว้ การณ์ใดที่เป็นไปเพื่อความเสื่อมที่ยังไม่มีมาก็ป้องกันไว้ ที่มีมาแล้วก็กำจัดให้เสื่อมสูญไป. หมู่นั้น ๆ จึงจะตั้งมั่นและถึงความเจริญได้ เปรียบประจูดกฏเขาใหญ่ ให้ตั้งมั่นและงดงามเหมาะสมัย ก็ต้องอาศัยความพร้อมเพรียงกันของหมู่อ ซึ่งเป็นผู้บงการและผู้ทำ ช่วยกันก่อสร้างเสริมให้เจริญขึ้นด้วย แก้วไขและกำจัด ส่วนที่ไม่งามออกเสียด้วย กูเขาใหญ่นั้นจึงจะเจริญเติบโตขึ้นได้โดยลำดับ และเหมาะแก่สมัย. ไม่ใช่คอยเกี่ยงแย้งกันจนไม่อาจก่อสร้างได้และไม่ใช้เมื่อ ก่อขึ้นแล้วไม่ชอบใจ ก็รื้อเสียและก่อใหม่ ถ้าเป็นเช่นนี้ไม่เพียงแต่กูเขาจะไม่เจริญขึ้นได้ กลับอาจไม่เป็นกูเขาเสียอีกสมปรารถนา.

อนึ่ง ความพร้อมเพรียงช่วยกันทำของหมู่นั้น ๆ ก็ต้องเป็นไปเหมาะ คือเหมาะแก่คราวเวลา เหมาะแก่ถิ่นประเทศ เหมาะแก่บุคคลจึงจะได้บรรลุผลดี เหตุนี้ พระสัมมาสัมพุทธะผู้ทรงหวังความเจริญจึงได้ตรัสไว้ว่า ปฏิรูปการี ชูรา อนุชธา วินุเท ธน ผู้หมั้นไม่วางชูระ ทำเหมาะ ย่อมได้ทรัพย์ ดังนี้.

คำว่าทรัพย์ในที่นี้ ควรหมายถึงสิ่งของที่จะให้สำเร็จประโยชน์และความสุขสำหรับกายนี้และในโลกนี้ ซึ่งเรียกว่าโภคทรัพย์ อันเป็นกำลังสำคัญ เป็นปัจจัยเครื่องอุดหนุนภายนอกอย่าง ๑ คุณความดีที่เป็นเครื่องกล่อมเกลางใจ และความประพฤติให้เป็นผู้ดี ซึ่งเรียกว่าคุณทรัพย์หรือบุญทรัพย์ อันเป็นปัจจัยอุดหนุนในภายใน ให้เกิดความสงบสุขทั้งสำหรับตนทั้งสำหรับหมู่ในโลกนี้ และเพื่อประโยชน์ตนในภายหน้าอีกส่วน ๑ ทรัพย์ทั้ง ๒ ประเภทนี้จะเกิดมีขึ้นได้ ก็เพราะอาศัยหมั้นไม่วางชูระ และทำเหมาะเป็นเหตุ ถ้าไม่หมั้นหรือหมั้นแต่ทำไม่เหมาะ ก็ย่อมไม่ได้แม้เพียงโภคทรัพย์ แต่กลับจะทำให้เสียหายยิ่งขึ้นเสียอีก, ยิ่งคุณทรัพย์อันจะให้เกิดความสงบสุขเป็นอันไม่ต้องกล่าวถึง ฟังเห็นตัวอย่างในหมู่อที่ทำไม่เหมาะแล้ว ให้เกิดผล คือความเดือดร้อนระส่ำระสาย ต้องเสียหายทั้งโภคทรัพย์ทั้งคุณทรัพย์ และความสงบสุขอันปรากฏอยู่ ทางพระพุทธานามุ่งความสงบสุขไม่กำเริบเป็นสำคัญ,

เพราะฉะนั้น จึงมีพระพุทธภาษิตว่า นคติ สนฺติปรี สุขํ สุขอื่นจากความสงบ
ย่อมไม่มี ดังนี้.

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประสพความสงบสุข อันเป็นผลสูงสุด
ด้วยพระองค์เอง เพราะได้ทรงปฏิบัติเหตุที่ตเจนเต็มที่แล้ว มีพระกรุณาเพื่อ
ให้ผู้อื่นบรรลุถึงความสงบสุขทั่วถึงกันจึงทรงแสดงคำสั่งสอนไว้โดยอนุ-
ปริยาย อันรวมเรียกว่าพระพุทธศาสนา. แต่เพราะบุคคลและหมู่นั้น ๆ มี
ภูมิชั้นต่างกัน จึงทรงแสดงเหตุที่จะให้บรรลุถึงความสงบสุขนั้น ๆ ตามสมควร
แก่ภูมิ ในชั้นต้นทรงแสดงเหตุที่จะให้เกิดประโยชน์ในปัจจุบันสำหรับตน
๔ ประการ (คือความประกอบด้วยความหมั่นในการศึกษาหาความรู้ ในการทำ
กิจตามหน้าที่ ในการแสวงหาทรัพย์ในทางที่ชอบ ๑ ความประกอบด้วยการ
รักษาเป็นไปตามความหมั่นนั้น คือรักษาความรู้ที่ได้ศึกษาไว้ รักษากิจการ
ในหน้าที่ของตนไม่ให้เสื่อมเสียไป รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ไม่ให้เสื่อมเสีย
ด้วยการอันไม่สมควร เช่นในการเป็นนักเลง ในการซื้อและเสพของมีนเมา
ในการเล่นการพนัน และในการอื่น ๆ ที่ไม่สมควร แม้เป็นการสนุกแต่
ประกอบด้วยโทษ ไม่มีประโยชน์แก่ตนและหมู่ ๑ เลี้ยงชีพของตนและของ
ครอบครัวให้เป็นไปพอดี ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายเกินไปอันจะทำให้ขาดแคลน ไม่ให้
เบียดกรอกเกินไปอันจะทำให้ไม่มีความสุขตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ ๑ เลือกคบ
แต่คนที่ดีเป็นมิตร ให้ได้ชื่อว่าผู้มีมิตรภายนอกเป็นคนดี ทั้งฝึกหัดตนในทางดี
ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ให้ยิ่งขึ้น บัณฑิตความชั่วที่ยังไม่ได้ทำ กำจัด
ความชั่วที่มีอยู่แล้วให้เสื่อมศูนย์ ทำตนเองให้เป็นมิตรที่ดีในภายในของตน ๑)
อันได้ชื่อว่าภิกษุธรรมมีกัตถประโยชน์ที่พึงเห็นได้ในปัจจุบัน เป็นเหตุให้ผู้
ประกอบด้วยเหตุนั้นปราศจากเกียจคร้านและประพฤดิชั่ว ก็จักถึงความสงบสุข
ไม่เดือดร้อน เป็นผลดีสำหรับตน อนึ่ง เพราะบุคคลจำกัดอายุกันเป็นหมวด
หมู่, พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มีกรุณาทรงหวังสุขประโยชน์แก่หมู่มชน จึงทรง
แสดงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรักกัน ทำความเคารพกัน

เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อพร้อมเพรียงกัน เพื่อความ
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันเป็นประโยชน์สำหรับหมู่ ๖ ประการ เรียกว่า
สาราณียธรรม (ในที่มาแห่งเรื่องนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแก่หมู่ภิกษุ)
เมื่อถือเอาเนื้อความโดยสาธารถทั่วไปก็คือ ตั้งใจทำการงานทางกาย ทางวาจา
และทางใจคือคิด ประกอบด้วยเมตตาในกันและกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
เมื่อแบ่งปันลาภที่ได้มาโดยธรรม อุดหนุนแก่กันและกันตามสมควร ไม่หวังไว้
บริโภคแต่ผู้เดียว ตั้งใจประพฤติกายวาจาให้ดีเป็นส่วนศีลให้เสมอกัน ไม่
ประพฤติตนให้เป็นคนเลวทรามเป็นที่รังเกียจของกันและกัน ประกอบด้วย
ความเห็นที่ดี ที่นำผู้เห็นเช่นนั้นออกเพื่อสันทุกขโดยชอบเสมอกันและกัน
ผู้ประกอบด้วยสาราณียธรรมเหล่านี้ชื่อว่าทำตนให้เป็นคนดีในหมู่ด้วย
ทำหมู่ให้ดีด้วย จึงควรชื่อว่าคนโสภณะ ผู้ทำหมู่ให้งาม ส่วนผู้ประพฤติด
ตรงข้ามยอมทำตนให้เป็นคนเลวด้วย ทำหมู่ให้เดือดร้อนด้วย จึงควรได้ชื่อว่า
คนปโทสะ ผู้ประทุษร้ายหมู่ แต่ผู้ไม่ประพฤติทั้ง ๒ อย่างควรได้ชื่อว่า
คนปุรณะ ผู้พอทำหมู่ให้เต็ม คือให้มากขึ้นเท่านั้น เพราะไม่ทำหมู่ให้ดี และ
ไม่ทำหมู่ให้ชั่ว แม้ผู้อื่นจะรู้ความประพฤติดของคนนั้น ๆ หรือไม่ก็ตาม ส่วน
ผู้ทำก็คงเป็นเช่นนั้นเอง ตามเหตุและผล ท่านผู้ตั้งใจประกอบด้วยสาราณียธรรม
นั้นไม่เพียงแต่เป็นคนโสภณะผู้ทำหมู่ให้งามในปัจจุบันเท่านั้น ยังเป็นผู้
บำเพ็ญกุศล อันจักให้ผลเป็นสุขในภายหน้าอีกด้วย เพราะสัมปรายิกถด
ประโยชน์ที่จะพึงได้ในภายหน้า อันพระสัมมาสัมพุทธะทรงแสดงไว้ ๔ ประการ
คือประกอบด้วยศรัทธา ความเชื่อเหตุเชื่อผลและเชื่อความเป็นผู้มีกรรม
เป็นของตน ๑ ประกอบด้วยความตั้งใจรักษากายวาจาให้ดีอันเป็นส่วนศีล ๑
ประกอบด้วยการสละ ๑ ประกอบด้วยปัญญา พิจารณาให้รู้จักเหตุแห่ง
ความเจริญ และเหตุแห่งความเสื่อม ๑ ก็ย่อมรวมลงในสาราณียธรรมนี้เอง
เพราะฉะนั้น ท่านผู้ประกอบด้วยสาราณียธรรมจึงชื่อว่าบำเพ็ญประโยชน์
ทั้ง ๒ คือประโยชน์ในปัจจุบันด้วย ประโยชน์ในภายหน้าด้วย ก็จักถึง

ความสงบสุขไม่ต้องเดือดร้อนเพราะว่าหัวใจในประโยชน์ทั้ง ๒ ด้วยประการ
ฉะนี้

อีกนัยหนึ่ง อุบายอันเป็นเครื่องปกครองหมู่ให้เป็นไปด้วยดีของท่าน
ผู้เป็นประมุขของหมู่ อันปรากฏในพระพุทธศาสนา ที่พระสัมมาสัมพุทธะ
ได้ทรงนำธรรมเก่า ๑๐ ประการมาแสดงไว้ คือทาน การให้เป็นการอุทหนุน
ผู้ควรอุทหนุน ๑ ศีล การตั้งใจรักษาจรรยาความประพฤติให้ดี เว้นจาก
เบียดเบียนกัน ๑ ปาฐะ การสละ เพื่อบรรเทาความตระหนี่และโลก ๑
อาชชวะ ความเป็นผู้ซื่อตรง ๑ มัททวะ ความเป็นผู้อ่อนโยน ๑ ตปะ อำนาจ
เป็นเครื่องปราบปรามความชั่วสงคราะห้ทั้งคนชั่วด้วย ๑ อักโกธะ ความ
ไม่โกรธ ๑ อวิหิงสา การไม่เบียดเบียน ๑ ชันติ ความอดทน ๑ อวิโรธนะ
การไม่ทำโทษคือไม่ทำผิดจากคลองธรรม หรือไม่แสดงความกำเริบให้ปรากฏ
ด้วยอำนาจความยินดี ๑ รวม ๑๐ ประการ เรียกว่าทศพิธราชธรรม
(ธรรมของพระราชา ๑๐ อย่าง) พร้อมทั้งสังคหวัตถุ ๔ ประการ คือ สัสสมะระ
ความฉลาดในการบำรุงข้าวกล้าสงเคราะห์กสิกรรมทั้งปวง ๑ ปุริสมะระ
ความฉลาดในการใช้บุรุษบุคคล ๑ สัมมาปาสะการ คล่องใจด้วยอาศัย
การประพฤติให้เป็นประโยชน์ ๑ วาจาเปยยะ กล่าววาจาเป็นที่รักควรดื่ม
ไว้ในใจ ๑ ธรรมเหล่านี้เป็นอุบายที่จะให้เกิดผลดี คือสงบจากใจผู้ร้าย
จนถึงจะกล่าวได้ว่าบ้านเรือนไม่ต้องลงกลอนซึ่งเรียกว่านริคคละ ดังนี้ เพื่อ
รู้จักโทษทุกข์ที่เกิดมีประจำแก่สังขารตามธรรมดาของสังขาร และเห็นโทษ
ของกิเลสที่ยึดถือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมมีปริยายเป็น
อนึ่ง รวมลงในอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ อันเป็นส่วนเหตุ เพื่อผลคือ
อโนตตรวิมุตติ อันเป็นความสงบสุขอย่างสูงสุดในพระพุทธศาสนา ด้วย
ประการฉะนี้.

[สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
เป็นต้น กับทั้งสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
เป็นต้น กับทั้งสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
เป็นต้น

ได้ทรงพระอุทิศสาหวิริยภาพ และพระปรีชาพระกรุณาจึงทรงตั้งกรุงเทพมหานครและสยามรัฐ และทรงปกครองแก้ไขให้เหมาะแก่สมัย กรุงเทพมหานครและสยามรัฐจึงเจริญมาได้เป็นส่วนมฤตคตกทอดมาถึงบัดนี้. สยามรัฐชนนิกายซึ่งเป็นอนุชนจึงสมควรยินดี และระลึกถึงพระบรมราชบูรพูปการเป็นส่วนกตัญญูแล้วบูชาด้วยเครื่องสักการะ อันได้ชื่อว่าอามิสบูชา และตั้งใจปฏิบัติชอบเว้นจากทางชั่ว ดำเนินไปแต่ในทางดี เพื่อประโยชน์แก่ตน เพื่อประโยชน์แก่หมู่ อันได้ชื่อว่า ปฏิบัติดีบูชา เป็นส่วนกตเวที ก็จักให้สำเร็จผลบรรลุดวงความเป็นสาธุชนคนดีได้ สมตามนัยสุภาสิตว่า นิमितฺตํ สาธุรูปานํ กตญญุกตเวทีตา ความเป็นผู้กตัญญูและกตเวที เป็นนิमितต์เครื่องหมายของคนดี ด้วยประการฉะนี้.

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงระลึกถึงพระราชอุปการคุณแห่งสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณซึ่งประกอบด้วยสามัคคีแห่งพศกนิกร เป็นส่วนกตัญญูตาคุณ เป็นไปในพระราชมนัส มีกำลังมีพระราชประสงค์จะทรงปฏิการฉลองพระราชบูรพูปการคุณ จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมีประการต่าง ๆ ทรงอุทิศส่วนพระราชกุศลนั้น ๆ ถวายเพื่อเฉลิมพระเกียรติและเพื่อประโยชน์สุขแต่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณและสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณซึ่งตามสมควรแก่คติภพ เป็นส่วนกตเวทีตาคุณด้วยทรงนอบน้อมต่อพระองค์ผู้ทรงเจริญด้วยพระคุณ ตามจริยาแห่งพุทธศาสนิกบัณฑิตผู้ประกอบกิจด้วยปัญญา มีศรัทธาปราศหยาในพระพุทธานุศาสนานุศาสนิกบัณฑิตผู้ประกอบกิจด้วยปัญญา ส่วนอุปถัมภ์ด้วยบุญเป็นต้น ก็จักเป็นกรรมอันอำนวยผลให้ทรงเจริญด้วยธรรมที่น่าปรารถนา ๔ ประการ ดังพระภาสิตที่พระบรมศาสดาจารย์ทรงแสดงไว้ว่า].

อภิวัตทนสึสุส นิจฺจํ วุฑฺฒนาปจายินโน

จตุจฺวาริ ธมฺมา วฑฺฒนฺตํ อายุ วญฺเฒ สฺขํ พลํ

แปลว่า ธรรม ๔ ประการ คือ อายุ ความมีชีวิตยืนนาน, วรรณะ ผิวพรรณตระการผ่องใส, สุขะ สบายกายสบายใจ, พละ กำลังกายกำลังทรัพย์

กำลังปัญญา, ย่อมเจริญแก่ผู้มีปกติอภิวาทนอนน้อมต่อท่านผู้เจริญเนื่องด้วย
ด้วยประการฉะนี้.

[ขอพระราชกุศลราศีทักษิณานุเคราะห์ที่สมเด็จพระบรมพิตร พระราช-
สมภารเจ้าได้ทรงบำเพ็ญนี้ จงสำเร็จโดยฐานะ แต่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
และสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระอมรินทราบ-
รมราชินี สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี สมเด็จพระศรีสุริยาลัย
สมเด็จพระเทพรัตนทราบรมราชินี สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ
ตลอดกาลนาน.

อนึ่ง ขออานุภาพพระสัมมาสัมพุทธะ ขออานุภาพพระสังฆกรรม
ขออานุภาพพระสงฆ์ ขออานุภาพพระคุณูปการแห่งสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
และสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณนี้ ขออานุภาพพระราชกุศลราศีส่วนทักษิณานุ-
เคราะห์ และขออานุภาพอภัยนุเคราะห์ จงอภิบาลสมเด็จพระบรมพิตรพระราช-
สมภารเจ้า พร้อมทั้งสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี ทั้งพระราชวงศ์จักรี
ทั้งพระราชสมบัติ ทั้งสยามรัฐมณฑล ทั้งมหาชนชาวสยามรัฐ ผู้เลื่อมใส
ในพระพุทธศาสนา ให้ปราศจากอนิฏฐารมณ์ คือ ทุกข์ โศก โรคภัย อุปสรรค
ศัตรู อุบัติอันตรายทุกประการ และให้ทรงประสบอิฏฐารมณ์ คือความ
สำราญเบิกบานชุ่มชื่น ความอาจหาญ ความมีชัย ความผ่องใสสวัสดิ
ปลอดภัยเป็นต้น พร้อมทั้งทรงพระชนมายุยืนนาน ทรงพระพรณชัชวาล
ไพโรจน์ ควรเลื่อมใส ทรงประสบสุขทั้งทางพระราชวรกาย ทั้งทางพระราช
หฤทัยอันไพศาล ทรงเพิ่มพูนกำลังพระกาย กำลังพระปรีชา กำลังพระราชทรัพย์
และกำลังพระราชวรฤทธิ์ทุกเมื่อ เพื่อทรงอภิบาลประเทศชาติ ราชกุลวงศ์
พระพุทธศาสนา แลประชาราษฎรให้ถาวร และเจริญยิ่งใหญ่อดดิ้นวันครกาล.]

สิทธิธรรมคุณ สิทธิธรรมคุณ สิทธิธรรมคุณ อิทํ ผลํ
เอตตฺสูมี รตนคฺคฺคยฺสูมี สมบุปฺสาทนเจตโต

- ขอผลที่ตั้งปณิธานเหล่านี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แต่ [สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า] ผู้มี [พระราช] มนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยทุกประการ.

หมายเหตุ ท่านผู้ที่จะใช้เทศนาในงานสามัญทั่วไป ฟังเว้นคำ
ในวงเล็บเหลี่ยม ที่พิมพ์ไว้ทั้งหมดก็เพื่อรักษาต้นฉบับเดิม

พระธรรมเทศนา ทูลลกถา
ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน
พระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันอาทิตย์ที่ ๔ เมษายน ๒๕๒๕ เวลา ๑๖.๓๐ น.
สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร
รับพระราชทานถวาย

พระธรรมเทศนา ทูลลกภคา

นโม คสุส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
ทูลลกภ ปุริสาชฌญเญ น โส สพุทฺถุถ ชยติ
ยคฺคฺค โส ชยตี ธีโร ตํ กุฬํ สุขเมธติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาพระธรรมเทศนาในทูลลกภคา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ทักซิณยานุพาทาน ถวายสมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้า พร้อมทั้ง สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก สมเด็จพระอัครมเหสี สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบวรราชเจ้า และพระบรมราชวงศ์ชั้นปฐมวงศ์ เป็นต้น เป็น เบื้องต้นแห่งพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงมีพระบรมราชโองการ ให้ดำเนินการสร้างกรุงเทพมหานครขึ้นเมื่อวันที่ ๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๒๕ สองวันหลังจากทรงได้รับอัญเชิญขึ้นสู่สิริราชสมบัติเมื่อวันที่ ๖ เมษายน เมษายนปีนี้จึงเป็นเดือนที่ครบ ๒๐๐ ปีพระบรมราชวงศ์จักรี และกรุงรัตนโกสินทร์หรือกรุงเทพมหานคร

ความดำรงอยู่แห่งกรุงรัตนโกสินทร์และพระบรมราชวงศ์จักรี ก็คือ การดำรงอยู่แห่งประเทศไทยพร้อมทั้งศาสนาและทุกสิ่งทุกอย่างที่ ร่วมเข้าเป็นประเทศไทยนี้ ทั้งนี้ก็ด้วยได้พึ่งพระบารมีพระเดชพระคุณ เป็นล้นพ้นแห่งสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้า ทรงเป็นพระประมุขนำรัฐบาล และประชาชนปกครองประเทศชาติให้วัฒนะสถาพรมาโดยลำดับ นับตั้งแต่ องค์พระปฐมบรมกษัตริย์แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี พระผู้ทรงมีพระนามภิไธย ถวายในรัชกาลที่ ๔ ว่า “พระบาทสมเด็จพระปรโมรราชมหাজักรีบรมนาถ-

นเรศ ราชวิวัฒน์วงศ์ ปฐมพงศาธิราชรามาริพดินทร พิชิตินทรวโรดม
บรมนาถบพิตร พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก”

สมเด็จพระบรมมหาจักรพรรดิราชเจ้าทุกพระองค์ชื่อว่าได้ทรงเป็น
บุพการี เป็นกตัญญูกตเวทีสืบพระราชสันตติวงศ์และประเทศชาติมาโดยลำดับ
บุคคลทั้งคู่นี้ พระบรมศาสตราจารีว่า เป็นบุคคลที่หาได้ยาก ตามพระบาลี
พุทธภาษิตตรัสไว้ว่า เทว เม ภิกขเว บุคฺคฺลา ทฺลลฺภา โลกสมฺมึ เป็นต้น
แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลหาได้ยากในโลก ๒ คือ บุคคลผู้เป็น
บุพการี ๑ บุคคลผู้เป็นกตัญญูกตเวที ๑ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลหาได้ยาก
ในโลก ๒ เหล่านี้แล” บุพการีได้แก่บุคคลผู้กระทำอุปกระก่อน กตัญญูกตเวที
ได้แก่บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านได้กระทำแล้วและประกาศอุปการะที่ท่าน
กระทำแล้วให้ปรากฏตอบแทน เมื่อจะยกขึ้นแสดงเป็นนิทศนะก็เป็น ๔ คู่
คือมารดาบิดากับบุตรธิดา ครูอาจารย์กับศิษย์ พระมหากษัตริย์กับพลสกนิกร
ประชาชน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้พระบรมศาสดากับพุทธสาวกพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย คือ มารดาบิดาเป็นบุพการีของบุตรธิดา บุตรธิดาพึงเป็น
กตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดา ครูอาจารย์เป็นบุพการีแห่งศิษย์ ศิษย์พึงเป็น
กตัญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์เป็นบุพการีแห่งพลสกนิกร
ประชาชน พลสกนิกรประชาชนพึงเป็นกตัญญูกตเวทีต่อพระมหากษัตริย์
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้พระบรมศาสดาทรงเป็นบุพการีต่อพุทธสาวก
พุทธศาสนิกชน พุทธสาวกพุทธศาสนิกชนพึงเป็นกตัญญูกตเวทีต่อพระ
บรมศาสดา

ประเทศไทยเรามีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมาแต่โบราณกาล
ตามพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า ราชา มุขํ มนุสฺสํ พระราชาเป็นประมุข
แห่งมนุษย์ทั้งหลาย ราชา รัฐสุต ปญฺญานํ พระราชาเป็นเครื่องปรากฏ
แห่งแคว้นแคว้น ประเทศชาติ และเมื่อพระราชาทรงรับนับถือพุทธศาสนา
ทรงประพฤติธรรม ทรงตั้งอยู่ในธรรมแห่งพระพุทธศาสนา อากิทศพิธ-

ราชธรรม ทรงปกครองประชาชนโดยธรรม ทรงนำประชาชนประพฤติธรรม มาโดยลำดับ ตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ดังที่พระสงฆ์ได้ถวายพระราช สมัญญาพระมหากษัตริย์ทุกรัชกาลมาโดยลำดับ ว่าสมเด็จพระธรรมิก- มหาราชาริราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ฉะนั้น จึงทรงเป็นบุพการี แห่งพลกนิกรประชาชน และพลกนิกรประชาชนเมื่อตั้งอยู่ในธรรมตามพระ- มหากษัตริย์ก็ย่อมปฏิบัติตนเป็นกตัญญูกตเวทีบุคคลต่อพระมหากษัตริย์ และทุกบุคคลในชาติ นับตั้งแต่องค์พระประมุขลงมา ต่างก็ปฏิบัติตนเป็น บุพการีปลระกตัญญูกตเวทีต่อกันในฐานะนั้น ๆ กล่าวโดยส่วนรวม คือต่างปฏิบัติ เกื้อกูลกันและกัน ผู้ที่ให้การช่วยเหลือเกื้อกูลก่อนชื่อว่าบุพการี ผู้ให้การ เกื้อกูลภายหลังเป็นการตอบแทนชื่อว่ากตัญญูกตเวที ทุกฝ่ายมีความเคารพรัก ผูกพันกัน เกื้อกูลกัน ทั้งนี้ก็เพราะมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ทรงเป็น ผู้นำด้วยธรรมอันงาม สมตามที่พระบรมศาสดาคริสต์แสดงไว้โดยอุปมาอุปมัย แปลความว่า “เมื่อโคทั้งหลายข้ามไปอยู่ ถ้าโคจำฝูงไปตรงโคทั้งปวงก็ไปตรง ฉันทโค ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น หากพระราชาทรงตั้งอยู่ในธรรม ประชาชนก็ ตั้งอยู่ในธรรมตาม” ดังนี้

บุคคลทั้งคู่นี้ คือบุพการีและกตัญญูกตเวที พระพุทธองค์ตรัสว่า หาได้ยาก ก็เพราะบุคคลโดยมากไม่ตั้งอยู่ในธรรม เนื่องจากผู้เป็นประมุขหรือ หัวหน้าเป็นอันมากไม่ตั้งอยู่ในธรรม ความดำรงอยู่แห่งหมู่มชนตั้งแต่ครอบครัว จนถึงประเทศชาติจึงมักไม่ยั่งยืน แต่ในประเทศชาติไทยนี้ กล่าวเฉพาะ แม้เพียงสมัยตั้งกรุงรัตนโกสินทร์พร้อมทั้งพระบรมราชจักรีวงศ์เป็นต้นมา ซึ่งได้ยั่งยืนอยู่แล้วถึง ๒๐๐ ปี เป็นผลที่พิสูจน์ว่าหาผู้เป็นบุพการีและ กตัญญูกตเวทีได้เป็นอันมากในประเทศชาติไทย ซึ่งเป็นผลพิสูจน์สืบต่อไป ด้วยว่าเพราะหัวหน้าทั้งหลายส่วนมากตั้งอยู่ในธรรมตามพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นประมุขแห่งชาติ จึงต่างปฏิบัติเป็นบุพการีและกตัญญูกตเวทีต่อกัน สืบมาโดยลำดับ โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำปฏิบัติพระราชกรณียกิจ

เป็นบุพการีต่อพสกนิกรประชาชนในฐานะทั้งปวง ดังจะพียงเห็นได้จากพระราช-
ปฏิบัติแห่งสมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้า ตั้งแต่รัชกาลที่หนึ่ง
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกองค์พระปฐมบรมกษัตริย์บรมมิก-
มหาราชาราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐเป็นต้นมา

เมื่อทรงรับการที่จะบำรุงแผ่นดินไทยต่อไป พระราชกรณียกิจ
อันดับแรกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกก็คือการสร้าง
กรุงเทพมหานครและพระบรมมหาราชวัง โปรดให้ย้ายราชธานีจากกรุง-
ธนบุรีทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา มาตั้งทางฝั่งตะวันออก ตั้ง
พิธียกเสาหลักเมืองในวันอาทิตย์เดือน ๖ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑ เมษายน
พ.ศ. ๒๓๒๕ ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษก ณ วันจันทร์ เดือน ๘
ตรงกับวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ทรงประดิษฐานพระราชวงศ์
ตั้งข้าราชการตำแหน่งต่าง ๆ มีจุฬาลงกรณ์เป็นต้น แบ่งหัวเมืองชั้นกลางใหม่
มหาดไทย กรมท่า ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ตั้งพระราชาคณะ
ตำแหน่งต่าง ๆ และด้วยมีพระราชประสงค์ที่จะสร้างกรุงเทพมหานคร
ให้คล้ายกรุงศรีอยุธยาราชธานีเดิมทุกอย่างเท่าที่จะทำได้ พระบรมราชาบาย
อีกส่วนหนึ่งจึงเป็นการสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามในเขตพระบรม-
มหาราชวัง เช่นเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์กรุงศรีอยุธยา ให้เป็นที่
ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาธรรมิกราชปฏิมากรแก้วมรกตคู่บ้านคู่เมือง เมื่อ
ทรงสร้างกรุงและพระบรมมหาราชวัง ได้ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
เป็นหลักแล้ว โปรดให้เชิญพระพุทธรูปปฏิมากร แก้วมรกต จากพระราชวังเดิม
ฟากตะวันตกมาประดิษฐาน เมื่อวันจันทร์ เดือน ๔ แรม ๑๔ ค่ำ พ.ศ. ๒๓๒๗
ร.ศ. ๓ ต่อมาในพ.ศ. ๒๓๒๘ ร.ศ. ๔ โปรดให้สมโภชพระนครต่อเนื่องจาก
พระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมโภชวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระราชทาน
นามพระนครใหม่ให้ตั้งกับนามพระพุทธรูปมหาธรรมิกราชปฏิมากรว่า “กรุงเทพ-
มหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุชยา มหาดีลกษพ นพรัตนราชธานี

บุวีรัมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติย-
วิษณุกรรมประสิทธิ์” เป็นพระมหานครที่ดำรงรักษาพระมหามณีนรัตนปฏิมากร
เป็นแก้วอย่างดีมีสิริอันประเสริฐสำหรับพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว ผู้ประดิษฐานกรุงเทพมหานครนี้ ตั้งแต่พระราชทานนามนี้มา
บ้านเมืองก็อยู่เย็นเป็นสุขเกษมสมบูรณ์ขึ้น (ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปลงสร้อยที่ว่า บวรรัตนโกสินทร์นั้นเป็น
อมรรัตนโกสินทร์ นอกนั้นคงไว้ตามเดิม) พร้อมกันนั้นก็ทรงสร้างวัดสำคัญ
อื่น ๆ ทรงสร้างเมืองให้มั่นคงด้วยปราการคูคลองและกำลังทั้งปวงสำหรับ
ป้องกันข้าศึกศัตรู ทรงจัดระเบียบการปกครองประเทศ ชำระกฎหมาย
ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา โปรดให้สังคายนาพระไตรปิฎก ออกกฎหมาย
คณะสงฆ์ เป็นต้น ขณะทรงสร้างบ้านสร้างเมืองอยู่นั้น มีศึกมารบกวน
พระราชอาณาจักร ต้องจำพระราชหฤทัยปราบปรามอริราชศัตรูให้ประเทศ
ชาติพ้นภัย ทรงกรีธาทัพออกรบรวม ๗ ครั้ง ทรงนำประเทศชาติผ่านพ้นภัย
สงครามได้อย่างปลอดภัย ทรงแสดงความเป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่และนักปกครอง
ผู้ใหญ่ยิ่ง แม้จะมีศึกสงครามเกือบตลอดรัชสมัย ๒๗ ปีเศษที่ทรงปกครอง
ก็ได้ทรงจัดสร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ประเทศชาติเป็นอนุสรณ์ประการ ประเทศ
ไทยได้มีกรุงเทพมหานครและวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่งดงาม มีพระบรม-
ราชวงศ์จักรีที่มั่นคงสูงส่ง เป็นมิ่งขวัญของคนไทยชาติไทย ได้มีระเบียบแบบแผน
ในการปกครองประเทศที่เป็นองค์การปกครองสมัยต่อมา มีกฎหมายทั้งใน
ทางโลกและทางธรรม ที่จัดความวุ่นวายให้กลับสู่ความเป็นระเบียบเรียบร้อย
มีรากฐานวรรณกรรมและศิลปกรรม ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความเจริญรุ่งเรือง
ในสมัยปัจจุบัน งานสร้างสรรค์ของพระองค์จึงคงอยู่คู่สยามอย่างมั่นคง ทรง
ปฏิบัติสำเร็จทุกประการสมตามที่ได้ทรงตั้งพระราชปณิธานไว้ดังที่ปรากฏใน
พระราชนิพนธ์เรื่องนิราศท่าดินแดงว่า “ด้วยเดชบารมีที่ทำมา ตั้งใจจะอุปถัมภก
ยอยกพระพุทธศาสนา จะป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี”

ในรัชกาลที่ ๒ คือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักรบ นักปกครอง นักบริหาร ศิลปิน กวี และช่าง ได้ทรงสร้างสรรคงานดังกล่าวไว้เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของไทยจำนวนมาก เป็นที่เชิดหน้าชูตาชาวไทย ปรากฏแพร่หลายไปในนานาประเทศ ๑๕ ปีเศษแห่งรัชสมัยของพระองค์ บ้านเมืองเป็นสุขสงบและรุ่งเรือง ได้ทรงเริ่มตั้งพิพิธวิสาขบูชา ได้มีธงช้างเผือก คือธงเป็นรูปช้างสีขาวอยู่กลางวงจักรบนพื้นธงสีแดง ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ทำเป็นธงประจำเรือกำปั่นหลวงที่ไปค้าขายต่างประเทศ และกลายเป็นธงชาติแต่นั้นมา แสดงว่าการเดินเรือค้าขายของไทยสมัยนั้นรุ่งเรืองมาก จึงจำเป็นต้องมีธงช้างเผือกเป็นเครื่องหมายแสดงว่าเป็นเรือของชาติไทย แม้บัดนี้รูปช้างเผือกสีขาวก็ยังคงอยู่กลางธงไตรรงค์ประจำเรือไทย ในปัจจุบัน องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้ประกาศยกย่องเทิดทูนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นบุคคลสำคัญของโลก ทั้งในด้านการสงคราม การปกครอง การช่าง และกวีนิพนธ์

ในรัชกาลที่ ๓ คือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปฏิบัติราชการอย่างต่างพระเนตรพระกรรณพระราชบิดา มาแต่ครั้งยังทรงเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ จึงทรงคุ้นเคยกับราชการแผ่นดินและเสนาบดีตำแหน่งต่าง ๆ มาแล้วเป็นอย่างดี ได้ทรงควบคุมดูแลตรวจตราราชการงานเมืองอย่างใกล้ชิดจริงจัง ในการวินิจฉัยตัดสินความ ทรงถือความยุติธรรมเป็นสำคัญยิ่ง ทรงคำนึงถึงทุกข์สุขของราษฎรเป็นใหญ่ ทรงจัดการค้าและการเศรษฐกิจ ได้ผลเป็นอย่างดี ทำให้ทรงสามารถพัฒนาบ้านเมืองและพระพุทธศาสนา ได้มาก โปรดการสร้างวัดและปฏิสังขรณ์วัดทั้งหลาย ทรงเริ่มรับสิ่งใหม่ในแผ่นดิน เพราะแต่เดิมมาสัมพันธ์กันอยู่โดยมากกับนานาประเทศตะวันออกด้วยกัน ความสัมพันธ์กับฝ่ายตะวันตกได้เริ่มขึ้น ได้ทรงปฏิบัติทั้งในด้านรับและปฏิเสธอย่างระมัดระวัง โดยทรงมุ่งความเจริญและความปลอดภัยแห่งราช

อาณาจักร การก่อสร้างได้มีการผสมผสานศิลปะไทยเข้ากับศิลปะจีน ดังปรากฏอยู่ในวัดที่ทรงสร้างขึ้นใหม่หลายวัด ๒๗ ปีเศษแห่งรัชสมัยของพระองค์ จึงประกอบไปด้วยพระราชกรณียกิจที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขและความเจริญมั่นคง ทั้งในปลายรัชสมัยก็ได้ถึงหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งความสัมพันธ์กับนานาประเทศฝ่ายตะวันตก ซึ่งเป็นเหตุให้นานาประเทศฝ่ายตะวันออกต้องประสบอันตรายไปเป็นอันมาก แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิบัติด้วยพระราชวิจรรณญาณอย่างสุขุมลึกซึ้ง ฟังเห็นได้จากพระราชดำรัสตรัสไว้ก่อนจะเสด็จสวรรคตว่า “การศึกษาสงครามข้างญวนข้างพม่าก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียที่แก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่ควรคิดจะเรียนเอาไว้ ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปทีเดียว”

ในรัชกาลที่ ๔ คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเปลี่ยนแปลงระเบียบการต่าง ๆ ให้เหมาะสมแก่กาลสมัยเป็นอันมาก เพราะตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ มีระเบียบการปกครอง สภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศยังเหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นอันมาก ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเปิดการติดต่อกับต่างชาติต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ยอมรับความเจริญทางวิทยาศาสตร์และความก้าวหน้าต่าง ๆ มาใช้อย่างระมัดระวัง เปิดประตูค้าขายกับชาวตะวันตก ขยายพระนครออกไปทางทิศตะวันออก เพราะความเจริญทางเศรษฐกิจเป็นเหตุให้ประชาชนในพระนครเพิ่มจำนวนมากขึ้น ออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา จัดตั้งโรงษาปณ์ เป็นต้น ได้ทรงสร้างพระปฐมเจดีย์ ได้ทรงพบหินศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ทรงบัญญัติกฎหมายขึ้นเกือบ ๕๐๐ ฉบับด้วยพระองค์เองที่เต็มไปด้วยมนุษยธรรม ทรงปกครองประเทศพร้อมทั้งทรงบำรุงฟื้นฟูยกย่องพระบรมพุทธรศาสนาและทรงยังทุกอย่างให้เจริญสวัสดิ์พื้นอันตราภัยพิบัติ ทรงเริ่มตั้งพิธีมาฆบูชา และวิสาขบูชาภูมิบูชา กล่าวได้ว่าทรงมี

นำพระราชหฤทัยเป็นนักวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง ทรงยอมรับวิชาการของตะวันตกเข้ามาใช้และทรงสนพระราชหฤทัยศึกษาค้นคว้ามากทางวิชาดาราศาสตร์ ทรงคำนวณทราบแน่ชัดว่าจะเกิดสุริยุปราคาหมดดวงในประเทศไทยที่ตำบลหัวกอ แขวงเมืองประจวบคีรีขันธ์ ในวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ เวลา ๑๐.๓๒ น. ทางราชการปัจจุบันได้กำหนดให้วันที่ ๑๘ สิงหาคมของทุกปีเป็นวันนักวิทยาศาสตร์ไทย ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทุกอย่างเหมาะแก่กาลสมัยตลอดเวลา ๑๗ ปีเศษแห่งรัชสมัยของพระองค์

ในรัชกาลที่ ๕ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจปกครองแผ่นดินในแนวทางแห่งสมเด็จพระบรมราชชนกให้ก้าวหน้าไปเป็นอันมาก ทรงเปลี่ยนแปลงแบ่งส่วนราชการปกครองแผ่นดินจากแบบเก่าซึ่งมีอยู่ ๖ กรม คือเวียง วัง คลัง นา สมุหกลาโหม และสมุหนายกมาเป็นแบบกระทรวง กรม ในปัจจุบัน ทรงแบ่งเขตการปกครองประเทศเป็นมณฑล จังหวัด เป็นต้น ทรงเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีให้เหมาะแก่สมัย ทรงปรับปรุงการเก็บภาษีอากรเป็นรายได้ของแผ่นดินโดยรอบคอบเคร่งครัด ทรงบำรุงการเกษตรและคมนาคมเพื่ออาชีพของราษฎรกว้างขวางออกไป มีรถราง รถไฟ กรมไปรษณีย์ ส่งจดหมาย ส่งโทรเลข ปรับปรุงการศาลพร้อมทั้งกฎหมาย ทรงบำรุงพระศาสนาและการศึกษา โปรดอาราธนาคณะสงฆ์ มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นผู้อำนวยการศึกษาหัวเมือง ได้ทรงตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดทั้งหลายเป็นการเริ่มต้นปฐมนิศึกษา มีพระเถระเป็นผู้อำนวยการศึกษาประจำมณฑลนั้น ๆ ต่อมาได้ทรงออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ได้ทรงตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้น ซึ่งต่อมาในรัชกาลที่ ๖ ได้โปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตามพระบรมราชปณิธาน ได้เสด็จพระราชดำเนินติดต่อกัน เยี่ยมเยือนประชาราษฎรในจังหวัดต่าง ๆ ด้วยพระองค์เอง และเพื่อให้ได้ทรงทราบถึงความเป็นอยู่แท้จริงของเขา จึงเสด็จ

โดยมิได้แสดงพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ จึงเป็นที่เข้าใจกันว่าทรงเป็นเพียงข้าราชการผู้ใหญ่ การเสด็จประพาสแบบนี้เป็นที่รู้จักกันในนามว่า “เสด็จประพาสต้น” นอกจากเสด็จประพาสภายในประเทศแล้วยังได้เสด็จเยือนประเทศอื่นเพื่อสมานไมตรี ได้เสด็จ ต่างประเทศทางตะวันออก อาทิ สิงคโปร์ อินเดีย เมื่อพระชนมายุยังเยาว์ และได้เสด็จ ประพาสยุโรป ถึง ๒ ครั้ง ทำให้ได้ทรงทราบความเป็นไปภายในประเทศและต่างประเทศเป็นอย่างดี จึงทรงสามารถปรับปรุงให้บังเกิดความสุขความเจริญแก่ประเทศชาติและประชาชนในทุก ๆ ด้าน ทรงเป็นที่รักของประชาชนขึ้นโดยลำดับตลอดเวลาที่เสด็จอยู่ในพระสิริราชสมบัตินานขึ้น ประชาชนชาวไทยได้พร้อมกันสร้างพระบรมรูปทรงม้าถวายจารึกไว้ที่ฐานพระบรมรูปนั้นว่า “ปียมหาราชาริราช” ในโอกาสที่เสด็จดำรงสิริราชสมบัติครบ ๔๐ ปีบริบูรณ์ เพราะทรงเป็นที่รักใคร่ยกย่องเคารพเทิดทูนเป็นล้นพ้นของราษฎร เพราะทรงนำประเทศชาติให้ผ่านพ้นอุปสรรคอันตราย ทรงปกครองให้เกิดความสุขความเจริญแก่ประชาราษฎร์ทั่วไป ทรงมีความรักคือพระเมตตากรุณาในประชาชน ทรงปกครองประชาชนเหมือนอย่างบิดาปกครองบุตร ดังพระราชดำรัสที่ตรัสแก่ราษฎรผู้มาเฝ้าครั้งหนึ่งว่า “เราจะเป็นเหมือนบิดาของเจ้าเสมอไป ย่อมยินดีด้วยในเวลามีความสุข และช่วยปลดเปลื้องอันตรายในเวลาทุกข์ได้ทุกข” ได้พระราชทานสิทธิแก่ราษฎรในการที่จะนับถือศาสนา และพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่ทุกศาสนาบรรดามีในเมืองไทย ปรากฏหลักฐานในพระบรมราชโองการครั้งหนึ่ง ตอนหนึ่งว่า “การศาสนานั้นไม่เป็นที่ขัดขวางสิ่งใดในราชการแผ่นดิน ผู้ใดเห็นว่าศาสนาใดถูกต้องก็ถือตามชอบใจของผู้นั้น ผิดถูกก็อยู่แต่ผู้ถือศาสนานั้นเอง” พระราชกรณียกิจยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่งที่นำมากล่าวกันอยู่เสมอคือการเลิกทาส การเลิกทาสในประเทศอื่นนั้นเป็นเหตุให้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นหลายประเทศ แต่ในประเทศไทยได้ทรงกระทำด้วยพระปรีชาสามารถ ทรงดำเนินสายกลาง

ไม่ให้เดือดร้อนทั้งเจ้าของทาสและตัวทาสเอง โดยทรงใช้เวลาในการเลิกทาส ถึง ๓๗ ปีจึงสำเร็จในพ.ศ. ๒๔๔๘ โดยได้ทรงตราพระราชบัญญัติยกเลิก การมีทาสโดยสิ้นเชิง การปกครองโดยมีรัฐธรรมนูญก็ได้ทรงมีความ รังเกียจ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งในที่แห่งหนึ่งว่า “ข้าพเจ้าไม่มีความรังเกียจ อันใดซึ่งจะมีกฎหมายกำหนดพระบรมเชษานุภาพของพระเจ้าแผ่นดินเช่น ประเทศทั้งปวงมีกำหนดกันนั้น เมื่อจะทำกฎหมายสำหรับแผ่นดินให้เป็น หลักฐานไว้นี้” แต่ราษฎรยังไม่พร้อมในขณะนั้น ทรงปฏิบัติเร่งรัดในด้าน การศึกษาของราษฎร และในทุก ๆ ด้านเพื่อให้มีความรู้ความสามารถ ในการปกครองตนเองและบ้านเมืองในสมัยเวลาต่อไป ๔๒ ปีเศษในรัชกาล ของพระองค์จึงเป็นเวลาที่ไม่เพียงพอในความเคารพต้องการของประชาชน

ในรัชกาลที่ ๖ คือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรง ปกครองปฏิบัติพระราชกรณียกิจสืบต่อให้บังเกิดความเจริญในทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านการปกครอง และด้านการศึกษา เป็นต้น เช่นทางด้านการศึกษา ได้ทรงตราพระราชบัญญัติปฐมศึกษาขึ้น เพิ่มโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษา ทรงปรับปรุงโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า- เจ้าอยู่หัว สถาปนาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย พระราชทาน นามว่า “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรม ชนกนาถ ทรงตั้งกองลูกเสือและเสือป่าขึ้น ทรงตัดสินพระราชหฤทัยให้ ประเทศไทยเข้าเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร เป็นฝ่ายชนะในมหาสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทำให้เกิดผลดีแก่ประเทศหลายด้าน ได้รับยกย่องให้มีฐานะและสิทธิเท่าเทียมกับ ประเทศสัมพันธมิตรทั้งหลาย ได้เข้าร่วมในการประชุมสันติภาพที่ประเทศ ฝรั่งเศส เข้าเป็นสมาชิกขององค์การสันนิบาตชาติ และหลายชาติต้องยอม ยกเลิกสนธิสัญญาที่ผูกมัดไทยเรื่องอำนาจศาลและภาษีศุลกากร เป็นโอกาส ให้ไทยได้เรียกร้องขอแก้สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมจากประเทศอื่นในเวลาต่อมา ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรองขึ้นเป็น

อันมาก ทั้งพระราชบัณฑิตก็ประจำวันต่อกันหลายเล่มสมุด ทรงพระราชนิพนธ์ บทปลุกใจให้รักชาติไว้มาก พระราชกรณียกิจด้านการปรับปรุงประเพณีและ วัฒนธรรมอันเป็นผลดีแก่ประเทศมีมากมายหลายประการ และที่ใช้สืบเนื่อง มาจนปัจจุบันก็มีมาก ดังเช่นตราภุมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ประกาศใช้นามสกุล พระราชทานนามสกุลด้วยพระองค์เอง ไว้มากมาย แสดงเป็นพระราชปรารภไว้ว่าทรงมีพระราชเจตนาให้เกิดความ ภาคภูมิใจที่ตนจะได้เป็นผู้ประกอบคุณงามความดีเพื่อดำรงวงศ์สกุลของตน และให้เกิดความละอายที่ตนจะเป็นผู้นำความเสื่อมเสียมาสู่ชื่อเสียงของสกุล ประเทศชาติก็จะพลอยได้รับประโยชน์ในการที่ผู้รักเผ่าตระกูลจะประกอบ แต่คุณงามความดี เป็นประโยชน์เทิดทูนทั้งสกุลวงศ์และประเทศชาติด้วย ได้พระราชทานแบบธงชาติคือธงไตรรงค์ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ทรงประกาศ ใช้พระพุทธศักราช ใช้การนับเวลาเป็นระบบสากล ๑๕ ปีเศษแห่งรัชกาล ของพระองค์จึงเต็มไปด้วยพระราชกรณียกิจที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ องค์การ ศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้ประกาศยกย่องว่า ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลกพระองค์หนึ่ง ประชาชนชาวไทยก็ได้ยกย่อง พระองค์เป็นสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า

ในรัชกาลที่ ๗ คือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรง ปกครองประเทศสืบต่อมาโดยมือภิรัฐมนตรี ได้ทรงออกกฎหมายเพื่อ ความเจริญของบ้านเมือง เพื่อคุ้มครองและส่งเสริมความสุขของประชาชน เป็นจำนวนมาก ทรงอุปถัมภ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ต้องทรงต่อสู้กับ สงครามเศรษฐกิจซึ่งเกิดเสื่อมโทรมขึ้นทั่วโลก ตลอดถึงประเทศไทย เพื่อ ให้เกิดดุลยภาพระหว่างรายรับรายจ่ายเป็นต้น ต้องมีการยุบตัดทอนเปลี่ยนแปลงลดลงทุกอย่าง ตั้งต้นแต่พระองค์เอง ดังในประกาศฉบับหนึ่งลงท้ายว่า “ครั้งนี้เป็นเวลาที่เขาสยามทุกจำพวก นับแต่พระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลงไปถึงราษฎรพลเมือง จะต้องช่วยกันรักษากันเมืองให้พ้น

อันตรายเป็นภัยแก่กิจวิปริตทั่วทั้งโลก จำต้องยอมทนความลำบากด้วยกัน
ไปชั่วคราว และหวังใจด้วยกันว่าจะพ้นความอึดอัดขัดสนได้ในไม่ช้านาน”
ได้ทรงเตรียมประเทศไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย และได้
พระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามในวันที่ ๑๐ ธันวาคม
๒๔๗๕ พระราชกรณียกิจสำคัญประการหนึ่งในรัชกาลที่ ๗ คือการสมโภช
กรุงเทพมหานครครบ ๑๕๐ ปี ในพ.ศ. ๒๔๗๕ โปรดให้มีการมหรหรรรม
สมโภชพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกต มีพระราชพิธีเปิดสะพาน
ปฐมบรมราชานุสรณ์ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “สะพานพระพุทธยอดฟ้า”
ประดิษฐานพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก สมเด็จพระ
ปฐมมกุษัตริย์แห่งพระราชวงศ์จักรี ขึ้นเป็นพระบรมราชานุสรณ์
๕ ปีเศษแห่งรัชกาลของพระองค์ได้แสดงให้เห็นถึงความที่ทรงเสียสละทุก
อย่างเพื่อรักษาประเทศชาติและเพื่อความสุขของประชาชน

ในรัชกาลที่ ๘ คือพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
ได้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์เมื่อทรงมีพระชนมายุเพียง ๙ พรรษาขณะทรง
ศึกษาอยู่ในต่างประเทศ เมื่อเสด็จนิวัติประเทศไทยครั้งแรกในฐานะ
ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ทรงมีพระชนมายุเพียง ๑๓ พรรษาเท่านั้น และ
ประทับอยู่เพียง ๒ เดือน แต่ก็ทรงยังให้เกิดความปลาบปลื้มปิติและจงรักภักดี
อย่างยิ่งนับแต่นั้นมา เสด็จนิวัติพระมหานครอีกครั้งเมื่อ ๕ ธันวาคม
พ.ศ. ๒๔๘๘ หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ เพิ่งยุติ ผู้คนพลเมืองอยู่ในสภาพ
ว้าวุ่นและเสียหาย การเสด็จนิวัติครั้งหลังนี้จึงเป็นที่อบอุ่นใจไปทั่วประเทศ
แม้ว่าสถานการณ์ในบ้านเมืองจะยังสับสนปรวนแปรอยู่ที่ทรงพระปรีชา
สามารถประกอบพระราชภารกิจได้อย่างสมบูรณ์ด้วยพระราชวิริยะอุตสาหะ
ยิ่งยวด ทรงใส่พระราชหฤทัยยิ่งนักต่อความเป็นอยู่ของพสกนิกรทั่วไป
ตลอดถึงชาวต่างชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารด้วย ได้เสด็จ เยี่ยม
ราษฎรในจังหวัดต่าง ๆ โปรดให้เข้าเฝ้าฯ อย่างใกล้ชิด ในการเสด็จฯ

เยี่ยมพ่อค้าประชาชนชาวไทยและชาวจีนในย่านสำเพ็งนั้น ได้นำให้เกิดสิริมงคลแก่พวกเขา ความร้าวฉานระหว่างไทยจีนสงบลงด้วยพระบารมีและพระมหากรุณาธิคุณ ๑๒ ปีเศษแห่งรัชกาลของพระองค์ทำให้ทรงเป็นมิ่งขวัญเป็นที่เทิดทูนผูกพันใจประชาชนอย่างยิ่ง ประชาชนมีความอบอุ่นใจ มีความสุข มีความปีติประทับใจประทับใจที่ได้มีพระมหากรุณาธิคุณผู้ทรงมีพระราชจริยวัตร ละมุนละไมงดงาม เปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณา ส่งงามบริสุทธิสุดผ่อง สมลักษณะพระมหากรุณาธิคุณ

สมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้าทุกพระองค์ ตั้งแต่องค์ปฐมบรมกษัตริราชเจ้า ได้ทรงตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งพระราชวงศ์ ตั้งระบอบการปกครอง และมุขอำมาตย์มนตรีเสวกามาตย์ทั้งปวง นำการปกครองประเทศชาติให้พัฒนาสถาปนาโดยลำดับ จึงทรงเป็นองค์บุพการีของประชาชนชาวไทยทั้งปวงในปัจจุบัน ทุกพระองค์เสด็จมาและทรงดำเนินพระราชประศาสน์นโยบายปกครองประเทศอย่างเหมาะสมแก่กาลเทศะนั้น ๆ รัชกาลที่ ๑ เสด็จเข้ามาในขณะที่ต้องการฟื้นฟูตั้งประเทศชาติพระราชวงศ์ตั้งระบอบการปกครองรักษาม้องกันประเทศชาติพร้อมทั้งพระบวรพุทธศาสนา เป็นต้น รัชกาลโดยลำดับก็เสด็จมาในช่วงที่เวลาต้องการ ได้ทรงดำเนินพระราชประศาสน์นโยบายอย่างเหมาะสมมาทุก ๆ สมัย ทรงยืนยันในโอกาสที่ควรยืนยัน ทรงยินยอมผ่อนปรนในโอกาสที่ควรยินยอมผ่อนปรนเป็นการณวสิกะคือปฏิบัติไปตามควรแก่เหตุการณ์เพื่อรักษาประเทศชาติ ศาสนาเป็นต้นไว้ และพัฒนาให้เจริญ สถาบันของชาติไทยของคนไทยจึงตั้งดำรงอยู่ได้ถึงบุคคลทุกพวกทุกฝ่ายในปัจจุบันทั้งหมด

ในรัชกาลปัจจุบัน สมเด็จพระมหิตลธิราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเป็นสมเด็จพระมหากรุณาธิคุณพระองค์ที่ ๔ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี ได้ทรงแสดงพระบรมราชปณิธานไว้โดยมีพระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม

พ.ศ. ๒๔๙๓ ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่ง
มหาชนชาวสยาม” แล้วทรงหลังทักษิโณทก ตั้งพระราชสัตยาธิษฐานที่จะ
ทรงบริหารพระราชอาณาจักรโดยทศพิธราชธรรม และในพระราชกรณียกิจ
ที่ทรงปฏิบัติแล้ว และกำลังทรงปฏิบัติอยู่ ก็เป็นประจักษ์พยานแก่พสกนิกร
ตลอดถึงชาวประชานานาชาติว่าทรงมีพระราชวิริยะอุตสาหะในอันที่จะ
ทรงประพฤติปฏิบัติตามพระบรมราชปณิธานที่ได้พระราชทานไว้
ทุกประการ ทรงตั้งอยู่ในกตัญญูกตเวทิตาธรรม ทรงปกครองแผ่นดิน
โดยธรรม มีพระมหากุณาเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ทรงประกอบพระราช
กรณียกิจทั้งปวงเพื่อประโยชน์สุขแห่งประชาชนโดยไม่ทรงคำนึงถึงความ
ลำบากเหนื่อยยาก ไม่ทรงคำนึงถึงภัยอันตรายทั้งปวง ในทุกด้าน ทุกทาง
อาทิ ในการพัฒนาการศึกษา ในการพัฒนาที่ดิน และในสวนจิตรลดา
ก็โปรดให้ทำนา เลี้ยงโคนม เป็นต้น เพื่อใช้ที่ดินให้บังเกิดเป็นประโยชน์
และเป็นการทดลองทดสอบต่าง ๆ ด้วย ในการพัฒนาป่าไม้ การทำฝนหลวง
การพัฒนาชลประทาน ทำการขุดคลองระบายน้ำ อ่างเก็บน้ำ การบริการ
แพทย์หลวงแก่ประชาชน การอุปถัมภ์ศาสนา ในปีหนึ่ง ๆ ทรงอุทิศเวลา
ไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ วัน โดยประมาณ เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรและ
ทอดพระเนตรกิจการโครงการพัฒนาตามพระราชดำริในท้องถิ่นทุรกันดาร
ทั่วทุกภาคของประเทศ ในครั้งนี้ ได้ทรงวางแผนพัฒนาเพื่อความเจริญก้าวหน้า
และมั่นคงในพื้นที่ดังกล่าวในทุกด้านอย่างสอดคล้อง มีการประสานประโยชน์
และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เหตุที่เสด็จพระราชดำเนินไปถึงสถานที่นั้นด้วย
พระองค์เอง และได้ทรงศึกษาเพื่อทรงทราบความเป็นไปในที่นั้น ๆ อย่าง
แท้จริง จากการทรงพบประชาชน ทรงได้ถามตรวจตราอย่างถี่ถ้วน
พระราชทานพระราชดำริในการวางโครงการพัฒนาร่วมกับเจ้าหน้าที่
ในส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายพลเรือน ตำรวจ ทหาร ได้ทรง
ทราบปัญหาข้อขัดข้องและทางที่จะแก้ปัญหานั้น ๆ ได้โดยถูกต้อง แต่ละท้องถิ่น

ย่อมมีปัญหาต่าง ๆ กัน การปฏิบัติแก้ปัญหาก็ต้องทรงปฏิบัติต่าง ๆ กัน ตามควรแก่ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น เช่น ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกิน และ ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการชลประทาน ก็มีพระราชดำรัสให้สำรวจสถานที่ สร้างอ่างเก็บน้ำที่มีประโยชน์อเนกประสงค์ โปรดให้จัดที่ดินแบ่งปัน ประชาชนเพื่อการเกษตรและส่งเสริมการเกษตรกรรมทุกแขนง ทรงส่งเสริม กิจการธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ โปรดการประหยัดมัธยัสถ์ โดย การใช้วัสดุอุปกรณ์พื้นบ้านที่หาได้ง่ายเป็นต้น ได้ทรงแนะนำระบบสหกรณ์ ซึ่งหมายความว่าการทำงานร่วมกัน เพราะจะได้ช่วยเหลือแนะนำและเปลี่ยน ความรู้กัน แต่สมาชิกสหกรณ์ทุกคนจะต้องเคร่งครัดต่อวินัย ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สามัคคีกลมเกลียวกัน รู้จักประหยัด และต้องปฏิบัติตามหน้าที่ของตน จึงทรงเป็นร่มเกล้าของชาวไทยโดยแท้ ทั้งนี้เพราะทรงเป็นกตัญญูทศเวทต่อสมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้า ผู้ทรงนำพระราชวงศ์และมุขอำมาตย์มนตรีทั้งปวง เป็นต้น ฉะนั้นจึงทรง เป็นบุพการีของประชาชนทั้งปวงอีกด้วย

ธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นบุพการีและกตัญญูทศเวทที่นั้น รวมเข้าก็คือ ธรรมเป็นเครื่องเกื้อกูลกันและกันนั่นเอง คือความประพฤติที่เป็นธรรม เป็นคุณเกื้อกูล มิใช่เป็นโทษ อาทิตศพิชราชธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ และผู้ปกครองทั้งหลาย และในการปฏิบัตินั้นก็ประกอบด้วยสัปปุริสธรรม คือธรรมของสัตบุรุษ ๗ ประการ ได้แก่

๑. ธัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ
๒. อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล
๓. อิตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน
๔. มัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ
๕. กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา

๖. บุคคลัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล

๗. ปริสัญญญาตา ความเป็นผู้รู้จักบริษัท คือหมู่ชน

ประกอบกับธรรมที่ตรัสไว้โดยชื่ออื่น แต่ก็รวมเข้าเป็นข้อปฏิบัติ อันเป็นคุณเกื้อกูลให้เกิดความสุข มิใช่เป็นโทษให้เกิดทุกข์ ผู้ปฏิบัติที่เป็น คุณเกื้อกูลก่อนได้ชื่อว่าเป็นบุพการี ผู้ปฏิบัติเกื้อกูลคือเป็นคุณเกื้อกูลตอบแทน ก็เป็นกตัญญูทศเวที รวมเข้าง่าย ๆ ก็คือว่า ให้ทำความดีที่เกื้อกูลนั่นเอง トラบโดบุคคลทั้งหลายผู้รวมกันอยู่เป็นหมู่ตั้งแต่หมู่เล็กจนถึงหมู่ใหญ่ ต่าง ประกอบความดีที่เป็นคุณเกื้อกูลแก่กันและกัน ต่างก็ได้ชื่อว่าเป็นบุพการี เป็นกตัญญูทศเวทีตราบนั้น ความตั้งมั่นความเจริญของหมู่นั้นนั้นย่อมดำรงอยู่ จึงเป็นหน้าที่ของบุคคลทุกคนจะพึงประกอบคุณงามความดีเพื่อเกื้อกูล กันและกันให้มากที่สุด เว้นการปฏิบัติกระทำสิ่งที่เป็นโทษก่อให้เกิดทุกข์ ภัยพิบัติต่อกันและกัน เป็นการแสดงความกตัญญูทศเวทีต่อกันและกันใน โอกาสฉลองสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปีครั้งนี้ และปฏิบัติสืบต่อตลอดไป

ในโอกาสกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งมั่นดำรงยั่งยืนมาถึง ๒๐๐ ปี รัฐบาล ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสำนักในพระมหากษัตริย์คุณแห่งสมเด็จพระ มหากษัตริราชเจ้าจำเดิมแต่พระปฐมบรมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ที่ทรงสืบพระราชสันตติวงศ์มาถึง ๔ พระองค์ในปัจจุบัน ล้วนทรงปกครอง บ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุขสงบเรียบร้อยมาช้านาน และรำลึกถึงพระราช ประเพณีที่สมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้าได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เป็นการสมโภชพระนครครั้งแรกในรัชกาลที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕ (ร.ศ. ๔) เมื่อสร้างกรุงและวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ โปรด ให้ฉลองสมโภชวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพ.ศ. ๒๓๘๑ (ร.ศ. ๕๗) ต่อมาอีกเมื่อครบ ๑๐๐ ปีในรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๒๕ และ ๑๕๐ ปีในรัชกาลที่ ๗ พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงประกาศงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

อนึ่ง รัฐบาลและปวงชนชาวไทยได้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพระผู้ทรงตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ และพระบรมราชวงศ์จักรี พร้อมทั้งระบอบการปกครอง และมุขมนตรีเสนามาตย์ทั้งปวง กับทั้งทรงฟื้นฟูยกพระพุทธรศาสนา บำรุงประชาชนให้เป็นสุข ดังที่มีแสดงในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาสรุปไว้ว่า “ตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ก็ทรงพระอุตสาหะครอบครองแผ่นดินโดยขัตติยานุวัตร ต่อสู้ข้าศึกที่บังอาจมาย่ำยีให้ปราศภัยแพ้ไปทุกครั้ง ทั้งปราบปรามศัตรูหมู่ร้ายทั้งภายในและภายนอกราบคาบ แม้พระราชอาณาจักรกว้างขวางยิ่งกว่าแผ่นดินใด ๆ ในครั้งกรุงเก่าแต่ก่อนมา ทรงทำนุบำรุงพระพุทธรศาสนาและประชาชนทั่วพระราชอาณาจักรเป็นอเนกประการ” จึงพร้อมกันเกิดทุนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โดยถวายพระราชสมัญญาเป็นมหाराชา

สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้าทุกพระองค์ ผู้ทรงดำรงไอศวรรยาธิปัตย์ปกครองประเทศชาติประชาชนให้มีความสุขความเจริญมาโดยลำดับ ได้ชื่อว่าเป็นบุรุษอาชาไนย ตามพระพุทธรนิพนธ์ที่ตรัสไว้ว่า

“ทุลลโก ปุริสาชญาญเญ น โส สพุทฺถุค ชายติ
ยคฺค โส ชายตี ธีโร ตํ กุณฺ์ สุขเมธติ

บุรุษอาชาไนยหาได้ยาก บุรุษอาชาไนยย่อมไม่เกิดขึ้นในที่ทั่วไป บุรุษอาชาไนยผู้ทรงปัญญาเกิดในที่ตระกูลใด ตระกูลนั้นย่อมบรรลุถึงความสุข”

“ตปฺปฺริโส ภิกฺขเว กุเล ชายมาโน พหุโน ชนฺสุต อคฺคาย หิตาย สุขาย โหติ” เป็นอาทิ ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัตตบุรุษเกิดขึ้นในสกุล ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข แห่งชนเป็นอันมาก ย่อมยังประโยชน์—เกื้อกูล และสุขให้สำเร็จแก่มารดาบิดา แก่บุตรภริยา แก่หมู่คนผู้เป็นทาสกรรมกร แก่มิตรญาติ และสมณพราหมณ์ เปรียบเหมือนมหาเมฆยังฝนให้ตก ทำ

ข้าวงล้าให้สำเร็จ ย่อมยังประโยชน์เกื้อกูลและสุขให้เกิดแก่มหาชน ฉะนั้น”

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐได้ทรงรำลึกถึงพระราชอุปการคุณูปการแห่งสมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้าแห่งพระบรมราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ นับแต่พระปฐมบรมกษัตริราชเจ้า ผู้ทรงสถาปนาพระบรมราชวงศ์ ทรงตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ และทุก ๆ อย่างทุก ๆ พระองค์ ซึ่งได้ทรงสืบพระราชสันตติวงศ์มาโดยลำดับ เป็นต้นทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานถวาย ชื่อว่าได้ทรงตั้งอยู่ในกตัญญูกตเวทิตาธรรมภูมิชั้นของสาธุชน ตามพระพุทธรูปที่ตรัสไว้ว่า ภูมิเวสารुरुปานี กตัญญูกตเวทิตา ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นภูมิชั้นของสาธุชน

ขออำนาจแห่งพระราชกุศลทักษิณานุปทานที่ทรงบำเพ็ญถวาย ทรงพระราชอุทิศถวายทั้งปวงนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ผลดีวิบากสุขสมบัติ และเป็นไปเพื่อเฉลิมพระเกียรติแห่งสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้าและทุกพระองค์ที่ทรงพระราชอุทิศถวาย

ขอพระบรมเดชานุภาพแห่งสมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้าทุกพระองค์ได้อภิบาลรักษาสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พร้อมทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้ทรงพระเจริญราชสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลทุกประการ พร้อมพระราชวงศ์ มุขมนตรีอำมาตย์ ข้าราชการราษฎร และสมณชีพราหมณ์ ตลอดจักรกาล

รับพระราชทานถวายวิชันาพระธรรมเทศนาในทูลลากถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมียุติลง เอวิกมีด้วยประการฉะนี้ ขอถวายพระพร.

